

APOCALIPSA LUI PAVEL VISIO SANCTI PAVLI APOSTOLI

ediție îngrijită de Cristian Bădiliță

Traducere de Smaranda Mărculescu Bădiliță și Cristian Bădiliță

Ilustrații de Marian Zidaru

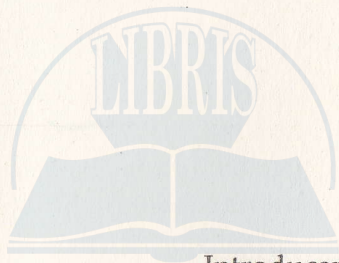
ediție bilingvă, latină-română

EDITURA VREMEA

BUCUREȘTI

2016

Cuprins

Introducere la <i>Apocalipsa lui Pavel</i> sau ghid pentru lumea de dincolo	5
Bibliografie (ediții, traduceri și studii).....	26
Notă asupra ediției	29
APOCALIPSA LUI PAVEL.....	31
Note traducere în limba română	70
VISIO SANCTI PAVLI APOSTOLI.....	105
Note text în limba latină	142

Introducere la *Apocalipsa lui Pavel* sau ghid pentru lumea de dincolo

Apocalipsa lui Pavel s-a bucurat de o extraordinară răspândire și popularitate în Occidentul medieval până în secolul al VII-lea (chiar și mai târziu), elemente din viziunea (*visio*) Apostolului fiind apoi preluate de folclorul religios. Să amintim doar, spre a-i fixa dintru început importanța, că textul a inspirat *Comedia divină* a lui Dante și, probabil — împreună cu *Apocalipsa lui Ioan* și alte surse biblice și patristice — multe din scenele Judecării de apoi de pe zidurile mănăstirilor din Nordul Moldovei¹. Originalitatea lui constă în descrierea amănunțită a pedepselor aplicate sufletelor păcătoase în iad, imediat după ieșirea lor din trupuri. Dimensiunea eshatologică, întâlnită

¹ La începutul cântului al II-lea al *Infernului*, Dante îi mărturisește lui Virgiliu că-i este frică să mai înainteze. El nu se poate compara nici cu Enea (*di Silvio il parente*), nici cu Pavel, „vasul ales”: *Andovi poi lo Vas d'elezione, / per recarne conforto a quella fede/ ch'è principio a la via di salvazione.* (în rom. „A fost și sfântul Pavel printre morții/ spre a strânge-ndemn credinței ce-ntărește/ și ne deschide a mântuirii porți.” – trad. de Eta Boeriu, BPT, 1982). În ce privește iconografia din Moldova, deși cartea lui Sorin Dumitrescu, *Chivotele lui Petru Rareș*, București, 2002, ridică o chestiune interesantă, ea nu aduce nici un argument hotărâtor și credibil în favoarea tezei conform căreia programul iconografic eshatologic ar avea ca text fondator „viziunea lui Nifon”. Trebuie spus, fără să intrăm aici în amănunte, că acest Nifon nu există, în secolul IV, în Egipt, și că apocrifă respectivă este foarte târzie, de sorginte bizantină (în secolul IV literatura apocaliptic-eschatologică creștină abia se înfiripă, în vreme ce „viziunea lui Nifon” e un text deja tehnicizat). „Viziunea” respectivă se înscrie într-o lungă tradiție, care începe cu *Apocalipsa lui Ioan* și continuă, foarte devreme, cu *Apocalipsa lui Pavel*.

în multe alte apocalipse anterioare (iudeo-creștine sau creștine: *Ezdra*, *Enoh*, *Apocalipsa lui Ioan* sau *Apocalipsa lui Petru*), lasă, în cazul de față, locul unei dimensiuni pre-eshatologice. Autorul încearcă să răspundă, cu mijloacele sale teologice și literare, următoarei întrebări: ce se întâmplă cu sufletul *fiecărui individ* după moarte? Unde va sălășlui sufletul respectiv până la Judecata de apoi? Cine-l va lua în primire? *Apocalipsa lui Pavel* este primul text creștin care pune problema concretă a *sortii sufletelor individuale* pe lumea cealaltă. Și „rezolvă” această problemă, în felul său, cu mijloacele vremii sale, trasând un grafic al destinului individual postum, care, departe de a fi căzut în desuetudine, persistă în subconștientul creștin-european chiar și în ziua de astăzi.

Mărturii

Apocalipsa... a fost scrisă în greacă², probabil într-o comunitate din Egipt. Origen o cunoștea³. Într-un fragment păstrat în *Nomocanon*-ul lui Bar Ebreo (un autor siriac din secolul al XIII-lea), teologul alexandrin compară *Epistola către evrei* a lui Pavel cu *Apocalipsa* transmisă sub numele aceluiași, încercând să apere canonicitatea celei dintâi pe baza similarității de conținut cu cea de-a doua, considerată, în multe biserici, ca fiind scriere inspirată: „Ideile din *Epistola către evrei* sunt ale apostolului Pavel, dar stilul este al cuiva care-și amintește și scrie lucrurile auzite de la

² Există mai multe versiuni, reelaborări și traduceri ale textului: greacă, latină, siriacă, armeană, slavonă, rusă, română (doar un fragment de două pagini, publicat de Hasdeu în *Cuvente den bătrâni*) etc. Versiunea latină lungă, descoperită la sfârșitul secolului trecut de către James, este cea mai apropiată de originalul grecesc, pierdut. Prin urmare, studiul nostru pleacă de la ea.

³ Într-un studiu recent, P.L. Piovanelli consideră inadecvată referirea la Origen ca la un martor al existenței apocrifei încă din secolul al III-lea. Cf. Bibliografia.

Apostol. Unii spun că ar fi vorba de Clement, alții, de Luca. Oricum, în orice biserică [acolo unde se găsește], ea este primită ca fiind a lui Pavel. *Apocalipsa lui Pavel* împreună cu alte apocalipse și cu învățătura Apostolilor, *Epistola lui Barnabeu și Tobit, Păstorul și Ben Sirah* sunt acceptate de către biserici. Mulți nu acceptă încă *Păstorul și Apocalipsa lui Ioan*⁴. Așadar, *Apocalipsa lui Pavel* avea, cel puțin în ochii lui Origen, statut de scriere canonică. La începutul secolului al III-lea, *Apocalipsa*... putea fi ascultată în multe biserici, în vreme ce *Epistola către evrei*, preluată mai târziu în Sfânta Scriptură, stârnea polemici sau cel puțin neînțelegeri cu privire la caracterul ei inspirat. Faptul că Origen cunoștea scrierea, considerând-o în același timp demnă de a-și sprijini interpretările pe datele ei, reiese din *Omilia a V-a despre Psalmul 36*⁵. Descrierea destinului postum al sufletului din omilia origeniană are multe puncte comune cu descrierea din *Apocalipsă* (capitolele 13 și urm.).

Altă mărturie vine de la Prudentius care, în imnul V, intitulat *Hymnus ad incensum lucernae* (*Imn la aprinderea candeliei*), din *Cathemerinon liber*, scrie: „Sufletele fericite pe câmpurile ierboase/ în armonie cu sunetele modulate ale imnelor/ îngână melodii dulci/ pășind pe [așternuturi] de crini albi./ Chiar și duhurilor rele (*spiritibus nocentibus*)/ aflate dincolo de ținutul Styxului/ li se întrerup pedepsele (*poenarum celebres feriae*)/ în noaptea în care Dumnezeu cel sfânt/ s-a întors din mlaștinile Aheronului deasupra. /.../ Tartarul se moleșește, chinurile se înmoaie/ și un popor de umbre scăpat de flăcări/ se bucură de răgazul [acordat] în închisoare/ iar râurile nu mai clocotesc pline cu sulf, după obicei” (vs. 121-137). Versurile lui Lactantius, rediate foarte stângaci în traducerea noastră, se referă direct la capitolele 44 și 45 din *Apocalipsa lui Pavel*, în care Isus, coborându-se

⁴ *Nomocanon*, VIII, 9, apud Luigi Moraldi, *Apocrifi del Nuovo Testamento*, Piemme, 1993, p. 369.

⁵ A se vedea textul publicat în colecția Sources Chrétiennes, n. 411, 1995.

din cer, dăruiește sufletelor păcătoase o zi și o noapte de odihnă, mai precis, de „răcorire” (*refrigerium*) de chinuri.

Tradiția cu pricina este atestată și de Augustin, în *Enchiridion*⁶: „[Ei] consideră, asta e părerea lor, că pedepsele condamnaților se îmblânzesc (*mitigari*) până la un anumit punct, la anumite sorozace (*certis intervallis*); chiar și așa se înțelege că mânia Domnului rămâne asupra lor, ca un fel de pedeapsă.” După Augustin, chinurile celor răi vor fi veșnice. Chiar dacă ele se înmoaie la intervale regulate de timp, faptul nu anulează pedeapsa ca atare: mânia Domnului rămâne intactă, chinurile întrerupte pentru o clipă reîncep și așa la nesfârșit. Marele african rămâne în această chestiune intransigent: nici o șansă pentru păcătoșii condamnați, nici un strop de milă postumă. Mult mai „uman” pare autorul *Apocalipsei lui Pavel*. De altfel, tema răbdării divine se face simțită pe tot parcursul textului.

Dar să revenim la mărturii! Același Augustin, în uriașul *Tratat despre Evanghelia după Ioan* 98, 8 (datat 416), comentând versetul: *multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo* (Ioan 16, 12), se referă direct la apocalipsa pseudo-paulinică: „Orice om înduhovnicit poate să-l învețe pe alt om tot ce știe, dacă, progresând, Duhul Sfânt îl descuie la minte. /.../ Cu toate că și între înduhovniciți unii sunt mai descuiați (*capaciores*) și mai buni decât alții; așa încât unii dintre ei ajung până la lucrurile despre care nu este îngăduit să vorbești oamenilor. În legătură cu aceasta, niște vanitoși (goi la minte), cu o îndrăzneală prostească, au plăsmuit o *Apocalipsă a lui Pavel* plină de tot felul de basne, și pe care Biserica noastră înțeleaptă o respinge. Ei spun că [apocalipsa] se trage din [pasajul] în care [Pavel] spusese că a fost răpit la al treilea cer și acolo a auzit cuvinte de nerostit (*ineffabilia verba*), care nu trebuie spuse oamenilor. Oricum, îndrăzneala lor ar fi fost

⁶ PL 40, col. 284-285.

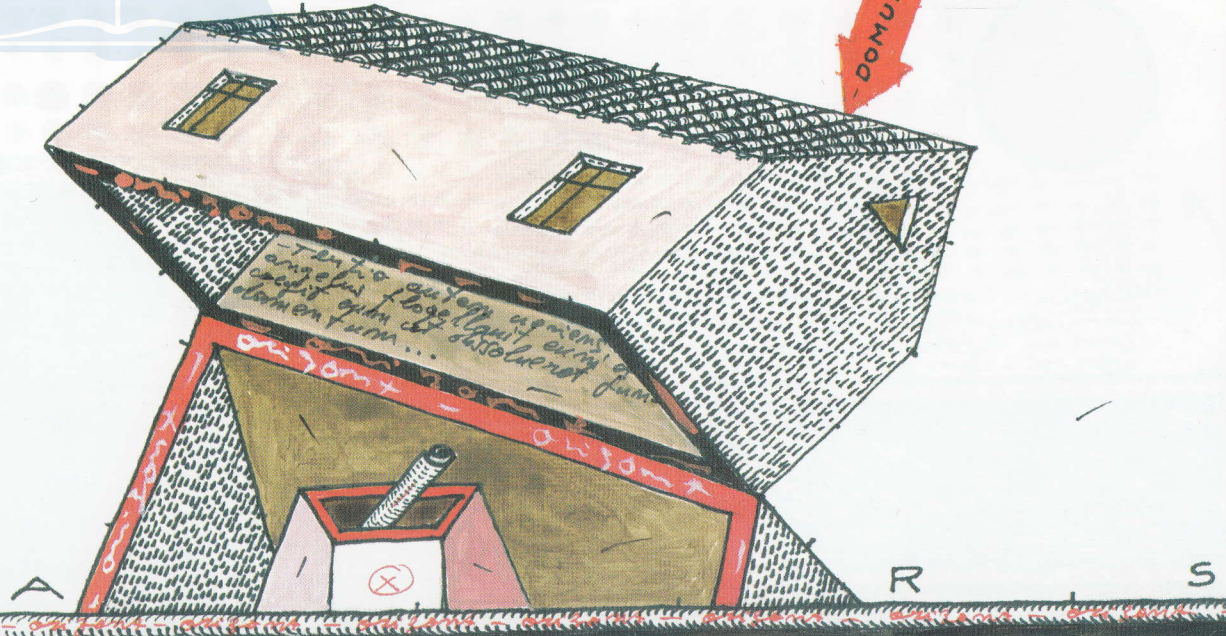
de îngăduit, dacă [Pavel] ar fi zis că a auzit lucruri care nu se cuvine omului să le grăiască *deocamdată*; dar el a zis limpede: «lucruri care nu se cuvine omului să le grăiască». Cine sunt atunci aceștia care se pomenesc vorbind în van și cu nerușinare?”. Drastică punere la punct! Doar că – dacă textul care a ajuns până la noi în versiunea latină lungă are șanse de a fi foarte apropiat de versiunea originală greacă! – reproșul adus de Augustin autorilor *Apocalipsei*... cade pe lângă... întrucât la sfârșitul vizitei în al treilea cer (de altfel extrem de scurtă), îngerul însoțitor îi spune pe ton poruncitor Apostolului: „Ai grijă, tot ce-ți voi arăta acum în locul acesta și toate câte le vei auzi, să nu le dezvălui oamenilor pe pământ.” Și „naratorul” încheie, apăsând pe ideea păstrării tainelor cerești: „Și m-a dus și mi-a arătat și am auzit acolo *cuvinte care nu se cuvine omului să le grăiască*.” Ar mai putea fi o explicație. Să concedem că Augustin ar fi cunoscut apocalipsa (deși nimic nu dovedește acest lucru). Atunci, versiunea pe care el a avut-o înaintea ochilor să nu fi conținut precizarea de mai sus? Să fie ea o interpolare sau adăugire târzie, adăugire operată tocmai datorită reproșurilor de genul celui adus de Augustin, pentru a înlătura orice suspiciune din mintea cititorului creștin? Mai plauzibilă, în opinia tuturor cercetătorilor, este ipoteza că Africanul nu avea cunoștință directă de conținutul textului nostru și că aluzia din *Tratatul despre Evanghelia după Ioan* se întemeiază pe rumorile care-i ajunseseră, cine știe prin intermediul cui, la ureche.

În sfârșit, tot de pe poziții clericaliste, așadar ostile *Apocalipsei*..., scrie și Sozomen (spre anul 443), în *Istoria bisericească*, VII, 19⁷. Egiptenii au cutume „bizare”, în ochii lui Sozomen: țin post și citesc *Apocalipsa lui Petru* în Vinerea Mare. Trecând în Palestina, istoricul pomenește „un fel de *Apocalipsă a lui Pavel*, pe care n-o cunoaște nici un bătrân, dar care are mare trecere la monahi. Unii afirmă sus și tare că această carte a fost descoperită sub domnia actuală (așadar sub Teodosie cel

⁷ PG 67, coll. 1477-1480

LIBRIS

DOMUM SANCTI PAULI

floraes manuscritali

Jun 2016

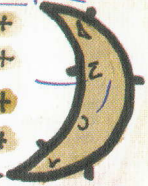
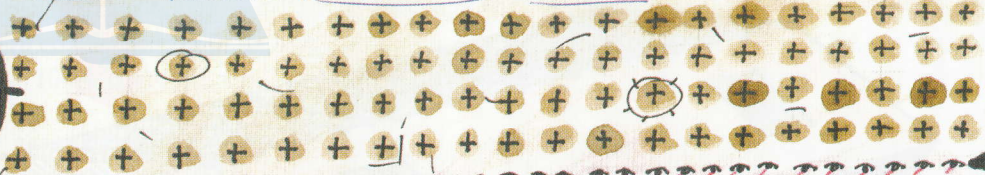
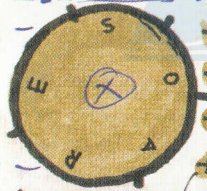
- cer -

- cer -

(X)

Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim

Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim - Laerim

- Apa -

- pä m ä nt -

- Plängende förtvinn

300 2016

seruiens Deo, humanum autem genus solum peccat. Imperat autem omni facturae, et plus quam omnis natura peccat.

4. Multum etenim sol, quod est luminare magnum, interpellauit Dominum, dicens: 'Domine Deus Omnipotens, ego prospicio super impietates et iniustitias hominum; permitte me et faciam eis quae sunt uirtutes meae, ut cognoscant quia tu es solus Deus.' Et facta est uox ad eum dicens: 'Haec omnia noui. Oculus enim meus uidet et auris audit, sed patientia mea sustinet eos dum ad usque conuertentes peniteantur. Sin uero non reuertuntur ad me, omnes ego iudicabo.'

5. Nonnunquam enim luna et stellae interpellauerunt Dominum, dicentes: 'Domine Deus Omnipotens, nobis dedisti potestatem noctis; usque quo respiciemus super impietates et fornicationes et homicidia quas faciunt filii hominum? Permite nobis ut faciamus in eis quae sunt uirtutes nostrae, ut cognoscant quia tu es Deus solus.' Et facta est uox ad eos, dicens: 'Ego omnia agnosco haec, et oculus meus prospicit et auris audit, sed patientia mea sustinet eos dum ad usque conuertantur et paeniteant. Sin uero non reuertuntur ad me, ego eos iudicabo.'

6. 1. Et frequenter etiam mare exclamauit, dicens: 'Domine Deus Omnipotens, intaminauerunt homines sanctum nomen tuum in me; permitte me, exurgam et cooperiam omnem siluam et arbusta et omnem mundum, donec deileam omnes filios hominum a facie tua, ut cognoscant quoniam tu es Deus solus.' Et facta est iterum uox, et dixit: 'Noui omnia. Oculus enim meus uidet cuncta et auris audit, sed patientia mea sustinet eos dum ad usque conuertantur et paeniteant. Sin uero non reuertuntur, ego eos iudicabo.'

2. Nonnunquam et aquae interpellauerunt aduersus filios hominum, dicentes: 'Domine Deus Omnipotens, filii hominum contaminauerunt omnes sanctum nomen tuum.' Et facta est uox,